

ORGANIZAREA POLITICO-JURIDICĂ A PRINCIPATELOR ROMÂNE – MOLDOVA ȘI VALAHIA – ÎN TIMPUL PROTECTORATULUI ȚARIST (1828-1834)

VASILE-SORIN CURPĂN

CONSTANTIN-FLORENTIN GRĂDINARU

COSMIN-ȘTEFAN BURLEANU

După revoltele popoarelor din Peninsula Balcanică îndreptate împotriva stăpânirii otomane, Imperiul Țarist a intervenit militar, armata rusă ajungând în apropierea Constantinopolului.

În Țările Române – Moldova și Valahia – armata țaristă a staționat din mai 1828. Principatele au fost conduse de guvernatori investiți de împăratul tuturor Rusiilor.

Astfel, la **22 februarie 1828, Pahlen** a fost numit guvernator al Principatelor de către țar fiind înlocuit de **generalul Jeltuhin** care a guvernat până în **noiembrie 1829**. În perioada **noiembrie 1829-1834** a fost numit guvernator al Principatelor **generalul rus Pavel Kiselev**.

Pentru ambele Principate a existat un singur guvernator având reședința la București, în capitala Valahiei, purtând titulatură de „**președinte plenipotențiar al divanurilor Valahiei și Moldovei**”.

În **anul 1828** în fiecare principat s-a instituit o comisie de redactare a unui regulament general, document prevăzut în **Convenția de la Akerman**.

Cele două comisii s-au întrunit la București fiind prezidate de **Minciaki, vicepreședinte pentru Principatul Moldovei**. Aceste comisii erau alcătuite astfel: **pentru Moldova**: Mihai Sturdza – vornic; C. Pașcanu – vistiernic; desemnați de imperialii ruși; Costache Conache – vornic și Iordache Cantacuzino – vistiernic, aleși de Adunarea Obștească a Moldovei. Secretar al comisiei era Gheorghe Asachi.

Pentru Valahia comisia era compusă din: Grigore Băleanu – ban; Gh. Filipescu – vornic; numiți de imperialii ruși; Ștefan Bălăcean – logofăt și Alexandru Vilara – hatman, aleși de Adunarea Obștească a Valahiei.

În contextul internațional dominat în această parte a Europei de rivalitățile țaristo-otomane, în **anul 1829**, Turcia a încheiat cu Rusia țaristă **Tratatul de la Adrianopol**.

Acest tratat încheiat de cele două puteri a cuprins dispoziții importante relative la Principate. Astfel se garanta autonomia administrativă a acestora; frontiera dintre Principate și Imperiul Otoman era stabilită pe talvegul fluviului Dunărea ceea ce a implicat restituirea raialelor din stânga Dunării (Turnu, Giurgiu și Brăila) către Valahia. S-au înființat unități militare având ca atribuții menținerea ordinii interne și apărarea granițelor; s-a desființat monopolul otoman instituit asupra produselor agricole.

Principatele au fost reorganizate în temeiul regulamentelor intrate în vigoare în timpul administrației țariste, Turcia obligându-se să le recunoască valabilitatea. Imperiul țarist a dobândit „calitatea” de putere protectoare a Principatelor.

Ca urmare a desființării monopolului otoman asupra materiilor prime ale Principatelor, economia și în special comerțul se revigorează. Câteva date statistice sunt elocvente în acest sens. Astfel, în **1831** ambele țări au exportat bunuri în valoare de **32.955.671 de lei**, în **1832** s-a exportat până la valoarea de **60.813.585 lei**. În anul **1833** mărfurile exportate se ridicau la valoarea de **70.987.944 lei** pentru ca în **anul 1840** nivelul exporturilor românești să atingă cifra record de **aproximativ 100.000.000 de lei**.

Această explozie economico-comercială a generat, în mod firesc, o reorganizare a structurii sociale din țările noastre. **Clasa capitaliștilor** se întărește continuu, acumulându-se capital din negustorie și din arendarea pământurilor. Un efect direct l-a reprezentat și creșterea numărului **meseriașilor și a muncitorilor** din centrele urbane.

În **anul 1844** sunt eliberați robii proprietate publică a instituțiilor sau a statului.

§. 1. Organele centrale ale puterii de stat în Principatele Române

Au beneficiat de o reglementare nouă:

* **Domnia** – ca instituție – devine electivă și cu caracter viager.

Totuși primii domni sunt numiți de Turcia și de Rusia – **Mihail Sturdza în Moldova (1834-1849) și Alexandru Ghica în Valahia (1834-1842)**

Domnitorul **era ales** dintre marii boieri, investit de Imperiul Otoman și comunicată această investire Imperiului Țarist.

Art. 27 din Regulamentul Organic al Moldovei prevedea: „Domnul se alege pe viață. El trebuie să aibă 40 de ani deplin și să fie din familie moldovană, a căruia evghenie să fie suitoare cel puțin până la bun, iar împământinirea sa până la tată. El să va alege numai între boierii cei mai vrednici, având ranguri de mare logofăt, de mare vornic al Țării de gios și al Țării de sus, de hatman sau de vistiernic sau cari, după punerea în lucrare a acestui regulament, ar avea ranguri potrivite cu cele sus însemnate, adică prezident al Înnaltului Divan și miniștri, deși aceștia nu s-ar afla în slujbă lucrătoare. Pe lângă acestea, cel mai mare fiu al Domnului carile la răposarea, abdicția paretisis sau discăunarea părintelui său ar fi agiuns la legiuita vârstă, după pravilile țarei, se va priimi în numărul candidaților la Domnie; să întâlege însă că și celelalte formalitate cerșute spre adiverirea mulțimei glasurilor și spre a face alegirea sa legiuită, vor fi deopotrivă și cătră dânsul păzite”.

Art. 44 din același regulament prevedea: „După alegire Domnului, mădulările Obștestii Ecstraordinare Adunări, în aceia sesie, vor iscăli după întâime rangurilor arzmagzariu cătră Poartă, spre a se cere investitura (întărirea Domnului), precum și o notă ofițială spre a înștiința pe Curtea proteguitoare despre alegirea Domnului. Însă, spre a se putea închiia toate aceste operații în aceiași sesie, caimacamii să vor îngriji de a alcătui amândoă arătările acturi, lăsând loc spre a înscrie numile Domnului ales”.¹⁾

Dacă Tronul era declarat vacant se instituia o căimăcămie din care, de drept, făceau parte: marele logofăt, marele vornic al „trebilor dinăuntru” și președintele Divanului domnesc. La fel în situația decesului sau destituirii domnitorului (art. 18 din Regulamentul Moldovei; idem Regulamentul Valahiei).

* **Adunarea obștească extraordinară** era competentă să aleagă domnitorul. În Moldova era alcătuită din **132 de membri** iar în Muntenia cuprindea **190 de reprezentanți**.

¹⁾ Paul Negulescu, George Alexianu, Regulamentele Organice ale Valahiei și Moldovei, vol. I, București, 1944, pag. 173-184.

*. **Adunarea obștească ordinară** era compusă din **35 de membri în Moldova** (erau membri de drept: **mitropolitul și doi episcopi și aleși 32 de boieri**), respectiv 42 de membri în Valahia (erau membri de drept – 3; 20 boieri de rangul I, 18 boieri aleși dintre boierii fiecărui județ, un reprezentant al Craiovei). **Membrii aleși aveau un mandat de 5 ani** (art. 48 și următorul din Regulamentul Moldovei; art. 45 și următorul din Regulamentul Valahiei).

Competența Adunării obștești ordinare respectă **principiul separației puterilor în stat**. Spre edificare cităm:

Art. 61: „Însușirile Obșteștii Obicinuite Adunări, însămnate la articurile de mai sus, în nici o întâmplare nu vor putea împiedica lucrarea puterii suverane de administrație și de pază bunei orânduiei și a liniștei publice, ce este dată Domnului, pe temeiul așezământurilor și a vechilor obiceiuri a țării”.

Art. 62: „Obșteasca Obicinuită Adunare nu va putea de acum înainte a avea nici o putere judecătorească, fiindcă aceasta este dată de acum înainte unui osebit Divan sau unui Înnalt Tribunal judecătorească, de cările să va vorovi la al XIII cap al acestui reglement”.²⁾

Deci, rezultă fără putință de tăgadă, că se interzicea Obișnuitei Obșteștii Adunări să se amestece în exercitarea atribuțiilor executive sau judecătorești, atribuții date în competența unor alte organe nominalizate efectiv !!!

Legea devine un rezultat al **acordului de voință** între Adunare și domnitor, încetând astfel competența domnului de a legifera, în mod exclusiv.

Iată deci că Regulamentele Organice nu impun doar separația puterilor constituite în stat dar **obligă** organele centrale ale statului (puterile) **să colaboreze, în vederea înfăptuiri unei bune guvernări !!!**

*. **Administrația centrală.**

Domnitorul reprezenta, conform dispozițiilor regulamentare, **întruchiparea puterii executive** fiind șeful suprem al acestei puteri.

El avea în atribuții numirea / investirea și respectiv revocarea dregătorilor (adică, a demnitarilor), recrutați dintre boierii țării.

Dregătorii erau în număr de **șase** și aveau atribuții corespunzătoare miniștrilor, instituți mai târziu³⁾. Aceste dregătorii, menționate de Regulamentele Organice, erau conduse de: **vornicul dinăuntru** (ministrul al administrației și internele), **vistierul** (ministrul de finanțe); **logofătul dreptății** (ministrul justiției) logofătul **pricinilor bisericesti** (ministrul instrucțiunii și al cultelor); **spătarul** (ministrul apărării naționale) și **postelnicul** (ministrul afacerilor externe).

Acești dregători, adevărați demnitari ai statului, se întruneau, în caz de nevoie, sub președinția domnitorului Țării și coordonau întreaga putere executivă precum și administrația publică.

*. **Sfatul administrativ** – se întrunea de două ori pe săptămână și era compus din: **vornic** – în calitate de președinte, **vistier** și **postelnic** - ca secretar. Acest sfat soluționa treburile administrative curente.

²⁾ Articole din Regulamentul Organic al Moldovei, conform Paul Negulescu, George Alexianu, Opere citate pag. 184 și următoarele.

³⁾ După **1848** dregătoriile s-au numit „departamente” iar după **unirea Principatelor Române** s-au numit „ministere”.

Comparând cu instituțiile existente în contemporaneitate Sfatul administrativ ne apare ca un cabinet restrâns, abilitat cu rezolvarea chestiunilor urgente. Dregătorii întruniți sub președinția domnitorului prefigurează organizarea de mai târziu a Consiliului de Miniștri (actualmente Guvern).

§. 2. Administrația locală potrivit dispozițiilor regulamentare.

Ținuturile și județele, moldovene respectiv valahe, sunt menținute. La data de **13 – August – 1831** a fost desființată **căimăcămia Craiovei**. Unele unități teritorial – administrative sunt desființate ⁴⁾ și s-au realizat modificări de delimitare a ținuturilor și a județelor.

Orașele Principatelor sunt conduse de **sfaturi** alese dintre boieri. **Sfaturile** aveau în atribuții administrarea veniturilor, protecția comerțului, amenajarea urbană. În așezările urbane se înființează **comisariate de poliție**.

Satele românești nu cunosc mutații spectaculoase păstrându-se vechea organizare medievală.

§. 3. Armata Principatelor Române.

După intrarea în vigoare a Regulamentelor Organice se formează corpurile de armată ale Principatelor. Satele sunt datoare să predea un număr de tineri care sunt încorporați timp de **6 ani**.

Dintre negustorii și meseriașii primiți în rândurile armatei se alege **subofițerii**, în timp ce dintre boieri sunt aleși **ofițerii**.

Armele care compuneau forța armată erau: artileria, cavaleria și infanteria.

Efectivul militar era de **4700** de soldați în Valahia și **1554** de soldați în Moldova.

§. 4. Sistemul de învățământ

Așezămintele educaționale oficiale cuprindeau patru grade: **școli începătoare** (3 – 4 clase); **umanitoare**; **complementare** (de grad mediu); și **cursuri cu caracter și nivel academic** (durata de doi ani).

Deși pentru epoca modernă și contemporană va exista – **la finalul lucrării** – un capitol dedicat organizării judecătorești în România, trebuie să analizăm incidența Regulamentelor Organice asupra puterii judecătorești și asupra organizării judiciare.

§. 5. Organizarea judecătorească instituită de Regulamentele Organice

Regulamentele Organice prevedeau că puterea judecătorească era separată de puterea „ocârmitoare” cu scopul de a se asigura o „bună rânduială în pricini de judecată și pentru paza dreptăților particularilor”.

Inamovibilitatea judecătorilor a fost consacrată dar nu a fost introdusă decât parțial și cu caracter temporar.

Cu privire la organizarea ierarhică a instanțelor și la specializarea acestora, remarcăm succint următoarele:

⁴⁾ În anii 1831-1832 s-au desființat **ținuturile: Hârlău, Herța și Cârligătura** și respectiv **județul Săcuieni** (absorbit de județele Buzău și Prahova).

*. **Tribunalele sătești de împăciuire** erau alcătuite din preot și trei jurați, câte unul pentru fiecare categorie țărănească (fruntaș, mijlocaș și codaș). Soluționau litigiile între săteni. Părțile puteau să se adreseze tribunalelor județene în caz că nu se împăcau. Precizăm totodată că litigiile dintre țărani și boieri erau în competența unor alte instanțe.

*. **Ispravnicii ținuturilor (județelor) și zapcii ocoalelor (plășilor)** erau funcționari administrativi care păstrau în competență atribuții specifice puterii judecătorești în litigii de poliție (adică privind ordinea publică) care erau sancționate cu pedepse până la 3 zile de închisoare și până la 50 de lovituri. Judecau litigiile fiscale și abaterile de serviciu săvârșite de slujbașii de rang inferior precum și plângerile boierilor în care pârâți figurau țărani clăcași.

*. **Tribunalele poliției îndreptătoare** – funcționau în capitalele Principatelor, la Iași și la București; erau tribunale administrative care au preluat atribuțiile și competențele instituțiilor desființate – agia și spătăria.

*. **Tribunalele ținutale (Moldova) și județene (Valahia)** erau instanțe speciale constituite în locul vechilor ispravnici judecători. Aceste tribunale judecau în complete formate din: un președinte, doi membri și un procuror. Competența acestor instanțe era generală, având plenitudine de jurisdicție în cauze civile, comerciale și corecționale.

Dacă tribunalul judeca cauze comerciale, în compunerea completului intrau doi negustori. Judecau, de asemenea, plângerile țăranilor clăcași formulate împotriva boierilor.

Tribunalele ținutale (județene) aveau competența de a soluționa litigii patrimoniale, cu petitul până la 1500 lei, cu drept de apel la divanurile judecătorești.

*. **Divanurile judecătorești** își desfășurau activitatea la Iași, la București și la Craiova; aveau **o secție civilă și o secție criminală**. La Iași nu exista secția criminală dar funcționa un **Tribunal al pricinilor criminalicești**.

Divanurile judecătorești judecau în **primă și ultimă instanță**, în materie civilă, până la valoarea petitului acțiunii de **5000 lei**. Judecau și peste această valoare litigiile patrimoniale dar cu **drept de apel în termen de o lună la Înalțul Divan**. Judecau în calitate de instanțe de apel.

Compunerea divanurilor judecătorești era: un președinte, patru asesori și un procuror.

*. **Tribunalele apelative de comerț** – aveau sediul la **București, Craiova și Iași**. Cel de la Iași a fost mutat la Galați în **anul 1833**. Faptele de comerț care intrau în competența acestor instanțe erau: vânzările de mărfuri, întreprinderile de manufacturi, transport și comision, cambia, vasele de navigație, ș.a., fiind prevăzute de **art. 335 din Regulamentul Organic**.

Compunerea completelor era identică cu cea a divanurilor judecătorești, cu unica diferență că trei dintre asesori erau aleși din rândul negustorilor.

*. **Înalțul Divan** cu sediul la Iași și la București judeca toate pricinile în ultimă instanță (erau venite în apel de la divanurile judecătorești). Era compus astfel: un președinte (marele ban în Valahia), patru membri numiți de domnitor și trei membri aleși de Adunarea Obștească Obișnuită a Principatului.

Membrii Înalțului Divan erau aleși pentru un mandat de **3 ani**, iar pe durata mandatului se bucurau de inamovibilitate (art. 281 din Regulamentul Organic).

*. **Divanul domnesc în Moldova** era prezidat de domnitor. Soluționa cazurile de greșită aplicare a legii de către celelalte instanțe, dacă decizia Înalțului Divan nu era luată

cu unanimitate de voturi sau când această decizie contrazicea jurisprudența într-o materie.

*. În anul 1833 Divanul domnesc a fost contopit cu Înalțul Divan sub denumirea de **Divan domnesc**, prezidat de domnitor. Aceasta a reprezentat o sporire a amestecului divanului în atribuțiile puterii judecătorești, implicând un regres în aplicarea faptică a principiului separației puterilor în stat.

*. În Țara Românească (Valahia) o competență identică cu a Divanului domnesc inițial din Moldova o avea **Înalta Curte de Revizie**. Domnitorul trimitea la această instanță pricinile de judecare fără a avea atribuții judecătorești cum avea domnitorul Moldovei. Instanța era compusă din nouă membri din Înalțul Divan sau din Divanul Judecătoresc.

Pe lângă domnitorii Țărilor Române extracarpătice sunt numiți **legiști ai statului** care aveau ca atribuții asigurarea corectei interpretări a legilor de către instanțele judecătorești.

§. 6. Dreptul și știința dreptului în perioada Regulamentelor Organice.

În acest paragraf ne vom mărgini doar asupra evoluției Dreptului Public și în mod deosebit a Dreptului Constituțional și a Dreptului Administrativ deoarece aceste ramuri – și științele corespunzătoare lor – reglementează și respectiv studiază – cu prioritate - evoluția politico-juridică a statului.

Cele două regulamente organice au constituit un exemplu clar de identitate legislativă. În consecință, cele două țări au beneficiat de o organizare politică identică.

Aceste **legi fundamentale** au introdus: separația puterilor statului, au limitat prerogativele domnitorilor, au înființat un quasi regim parlamentar, au prefigurat constituirea Guvernului, ca organ conducător al administrației publice, au desființat în mare măsură dreptul domnitorilor de a judeca pe proprii supuși etc.

Sub imperiul Regulamentelor Organice **capitalismul** începe să se dezvolte la noi, iar **burghezia** obține drepturi politice și administrative. Este adevărat că aceste legi fundamentale mențin rânduielele feudale împreună cu privilegiile boierilor, fapt care va genera ulterior (momentul 1848 este edificator) o luptă dusă pentru înlocuirea acestora.

* *
*

Regulamentele Organice constituie, în opinia doctrinarilor români, profesori de Drept Constituțional și Instituții politice, prima lege fundamentală de organizare a Moldovei și a Valahiei. Deși consacră puterea boierimii române asupra domeniilor vieții social-politice a țărilor prin intermediul acestor legi fundamentale au pătruns elementele clasei capitaliștilor (aflată în dezvoltare) la conducerea vieții politice. Regulamentele Organice au introdus marile principii constituționale, necesare pentru modernizarea societății românești, principii care erau deja consacrate în majoritatea statelor europene. Ele au schimbat însăși regimul politic din Principate prin limitarea puterii domnești și prin precizarea atribuțiilor și competențelor în privința tuturor organelor centrale de conducere a Țărilor Române extracarpătice.

Apreciem că, după intrarea în vigoare a Regulamentelor Organice regimul politic, la noi, s-a transformat din **monarhie absolută** în **monarhie temperată cu caracter constituțional**.

Deși au fost elaborate cu încuviințarea a două mari puteri (Imperiul Țarist și Imperiul Otoman), fără consultarea maselor largi, datorită faptului că au „revoluționat” societatea românească ⁵⁾ și au asigurat autonomia internă a Principatelor, Regulamentele Organice, apreciem, că pot fi considerate primele noastre Constituții.

⁵⁾ Vezi argumentele expuse mai înainte.